

GÜMÜŞHANE İLİ SÜLEYMANİYE MAHALLESİNDEKİ TARİHİ YAPILARIN SÜRDÜRÜLEBİLİR TURİZM BAĞLAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

IN THE CONTEXT OF SUSTAINABLE TOURISM THE EVALUATION OF THE HISTORICAL BUILDINGS IN SÜLEYMANİYE REGION OF GÜMÜŞHANE PROVINCE

Ertuğrul DÜZGÜN**, İsmail ÇALIK***

ÖZET: Sürdürülebilir turizm, turistik bölgelerin korunması, geliştirilmesi, tahribat unsurlarının ölçülmesi gibi konularda paydaşlara rehberlik eden bir yaklaşımdır. Bu çalışmanın amacı Gümüşhane ili Süleymaniye Bölgesi'ndeki mevcut kültürel yapılan durumu ve sürdürülebilir turizm kapsamında değerlendirilmesi ile ilgili öneriler geliştirmektir. Gümüşhane ili, Süleymaniye Bölgesi farklı kültürlerle ev sahipliği yapmış olması, inanç merkezi, kültürel miras unsuru gibi değerleri barındırması gibi özgün özelliklere sahiptir. Bu bağlamda bölgede hayata geçirilecek turizm etkinliklerinin koruma/kullanma dengesi gözetilerek planlanması önem arz etmektedir. Araştırma sonucunda Süleymaniye Bölgesi'ndeki kültürel yapıların bazılarının tahrip olduğu gözlemlense de, bir çoğu ile ilgili restorasyon, rekonstrüksiyon projelerinin ilgili kurumlar tarafından sürdürüldüğü belirtilmelidir.

Anahtar sözcükler: Gümüşhane, Sürdürülebilir Turizm, Süleymaniye (Eski Gümüşhane) Bölgesi.

ABSTRACT: Sustainable tourism is an approach that guide to stakeholders on such issues that the protection, development of touristic regions, measurement of destruction elements. The aim of this study is to develop suggestions about the existing cultural situation in Süleymaniye Region of Gümüşhane Province and evaluation of it in the context of sustainable tourism. Gümüşhane Province's Süleymaniye Region has distinctive features such as hosting diverse cultures and their inherits and being a center of religious belief. In this regard, it is important to plan the tourism activities to be implemented while considering the protection / utilization balance. At the result of research, even if it is observed that some of the cultural structures in Süleymaniye Region are destroyed, it should be stated that restoration and reconstruction projects about most of them is maintained by relevant institutions.

Keywords: Gümüşhane, Sustainable Tourism, Süleymaniye (Old Gümüşhane) Region.

1. GİRİŞ

Bölgesel gelişmenin beraberinde getirdiği birtakım olumsuz sonuçlardan yola çıkılarak, günümüz değerlerinin gelecek kuşakların değerleri ile özdeş olarak karşılanması ve korunması sürdürülebilirlik kavramının ana çalışma alanıdır. Sürdürülebilirliğin tanımlanmasının ardından turizm, plan-politika, kalkınma gibi alanlarda da uyarlanarak sürdürülebilirlik kavramı geniş boyuta taşınmıştır. Özellikle sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilir turizm kavramları gerek ulusal gerek uluslararası boyuttaki otoritelerin üzerinde önemle durdukları konular haline gelmiştir.

Yörelere özgü somut veya somut olmayan kültürel miras unsurlarının koruma/kullanma dengesi gözetilerek geliştirilmesi sürdürülebilir turizmin temel göstergeleri arasındadır. Sahip olunan kültürel miras unsurları; görsel sanatlar, yazılı ve sözlü anlatımlar, araç ve gereçler, **Öğr.Gör., Gümüşhane Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, Gümüşhane, duzgunertugrul@gmail.com
***Yrd.Doç.Dr., Gümüşhane Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Turizm İşletmeciliği Bölümü, Gümüşhane, ismailcalik29@gmail.com

yemek kültürü, el sanatları, mekânlar, gelenek görenekler, günlük yaşam tarzları gibi unsurları içermektedir. Bu kültürel değerlerin kuşaktan kuşağa aktarılması önem arz etmekle birlikte kültürel çeşitliliğin mevcudiyeti turizm açısından da önemli bir çekim unsuru olabilecektir.

Çalışma alanı olarak seçilen Gümüşhane ili birçok tarihi ve kültürel değere sahip olan bir bölgedir. Bölgede turizm gelişiminin başlangıç seviyesinde olması nedeniyle planlanacak turizm stratejisinin sürdürülebilir kriterler çerçevesinde ele alınması turizmin oluşturacağı orta ve uzun vadeli tahribatları azaltacaktır. Çalışmada Eski Gümüşhane olarak da bilinen Süleymaniye Mahallesi'nde bulunan kültürel değerlerin mevcut durumu değerlendirilerek sürdürülebilir turizm bağlamında öneriler geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

Bölgelerin kalkınmasında ve gelişmesinde büyük bir rol üstlenen turizm, özellikle yerele yaptığı katkıyla ön plana çıkmaktadır. Sürdürülebilir turizmde koruma ve kullanma dengesini benimsediği için bölgeye olumlu izler bırakmaktadır. Gerek tabiat alanlarının korunması, geliştirilmesi gerekse tahribat unsurlarının ölçülmesi noktasında paydaşlara rehberlik ederek onlara yön veren bir kavramdır. Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Çalışmanın ilk bölümünde sürdürülebilir turizm, sürdürülebilir turizm göstergeleri, Gümüşhane ve Süleymaniye bölgeleri ile ilgili genel bilgiler verilmiştir. Çalışmanın ikinci kısmında ise araştırmanın yöntemi, kapsamı ve sınırlılıkları üzerinde durulmuştur. Üçüncü kısımda çalışmayla ilgili araştırma bulgularına yer verilmiştir. Son bölümde ise tartışma ve sonuçlar yer almaktadır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Turizmin ülke çapında önemi azımsanmayacak derecedir. Doğal, tarihi, kültürel ve beşeri varlıkların kullanılmasını sağlayan turizm sektörünün, endüstriyel faaliyetlerin gelişmediği bölgelerde büyük bir açığı kapattığı, bu bölgelerin gelişmesinde etkin bir role sahip olduğu belirtilmektedir (Gülbahar, 2009).

Sürdürülebilir Turizm, Dünya Turizm Örgütü (WTO)'nün tanımına göre, “insanların etkileşim içinde buldukları çevrenin doğallığının korunarak, kültürel bütünlüğün sağlanarak, ekolojik süreçlerin, biyolojik çeşitliliğin ve yaşamını sürdüren sistemlerin yaşatıldığı ve aynı zamanda tüm bu potansiyel kaynakların ev sahibi bölgedeki insanların ve turistlerin ekonomik, sosyal ve estetik ihtiyaçlarını tatmin edecek şekilde ve gelecek nesillerin de aynı ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri tarzda yönetildiği bir kalkınma biçimidir” (WTO, 1996). UNEP (2003:7) ‘e göre ise sürdürülebilir turizm “mevcut turistlerin ve ev sahibi toplumların istek ve beklentilerini karşılayan, ekonomik, sosyal, estetik talepleri öngören, kültürel bütünlüğün, zorunlu ekolojik süreçlerin, biyolojik çeşitliliğin ve yaşam destek sistemlerinin devamlılığının sağlandığı bir planlama süreci” olarak tanımlanmıştır.

Etkisi giderek artan doğal, ekonomik ve sosyal tahribat, başta karar vericiler olmak üzere, turizm konusundaki bütün paydaşlara bazı sorumluluklar yüklemektedir. Bu bağlamda, Shockholm Bildirgesi, Bruntland Raporu, Rio Zirvesi, Gündem 21 gibi toplantı ve çalışmalar, tahrip edilen kaynakların sürdürülebilir kullanımı ile ilgili bazı ilkeler ortaya koymaktadır. Turizm endüstrisinde de, turizm faaliyetlerinden kaynaklanan tahribatın boyutunu belirlemek amacıyla sürdürülebilir turizm göstergeleri kullanılarak önemli çalışmalar gerçekleştirilmiştir (Çalık, 2014: 28).

UNWTO (Sürdürülebilir Turizm Göstergeleri Uluslararası Çalışma Grubu), sürdürülebilir turizm etkisini ölçmek için hedeflenen 11 temel gösterge geliştirmiştir. Bunlar; *site koruma, stres, kullanım yoğunluğu, sosyal etki, gelişim kontrolü, atık yönetimi, planlama süreci, kritik ekosistemler, tüketici memnuniyeti ve turizmin yerel ekonomiye katkısı* başlıklarında ele alınmıştır. Dymond (1997) UNWTO'nun göstergelerini *ekolojik göstergeler* (site koruması,

stres, kullanım yoğunluğu, atık yönetimi ve kritik ekosistemler); *sosyal göstergeler* (sosyal etki, yerel memnuniyeti); *ekonomik göstergeler* (tüketici memnuniyeti ve turizmin yerel ekonomiye katkısı) ve *planlama göstergeleri* (gelişim kontrolü ve planlama süreci) şeklinde kategorize etmiştir (Stoddard vd., 2012: 247).

2.1.Eski Gümüşhane (Süleymaniye)

Bölgenin tarihi dönemleri ile ilgili alan yazınına bakıldığında, bölge ile ilgili bilgilere en erken Hitit dönemi kaynaklarında rastlanılmaktadır. Urartu Devletinin M.Ö. 585'lerde yıkılmasından sonra Urartu baş tanrısı Haldi'ye tapan insanların bir kısmının Gümüşhane ve civarına geldikleri, bu insanların bölgeye tanrıların isimlerini verdiklerinden bahsedilmektedir (Uslu, 1980: 1). Gümüşhane ve çevresinde günümüze kadar yapılan araştırmalarda Roma Dönemine kadar geçen sürede bölgenin tarihine ışık tutabilecek önemli bir yazıt bulunamamıştır (Yurttaş, 2008: 186).

Doğu Karadeniz Bölgesi'nde bulunan Gümüşhane ili kuzeyde Trabzon, doğuda Bayburt, güneyde Erzincan, batıda Giresun illeri ile çevrelenmektedir. Erzurum ile Trabzon yolunun bulunduğu Harşit vadisi üzerindeki Canca Kalesi, etrafındaki madenlerin de etkisiyle gelişmiş ve Pontus -Bizans dönemlerinde bölgedeki merkez halini almıştır. Gümüşhane ili de ilk defa, Canca adıyla bilinen ve bugünkü şehrin kuzeybatısında bulunan mahallenin olduğu yerde kurulmuştur. Bütün eski kaynakların tasvirlerine göre gümüş yatakları da bu mevkide bulunuyordu. Bu sebeple şehrin adı Türk kaynaklarında Canca biçiminde geçmektedir. İskender Döneminden sonra Pontus Devletinin, daha sonra da Roma İmparatorluğunun sınırları içine giren Canca Kalesi, bu İmparatorluğun ikiye ayrılmasından sonra da Doğu Roma (Bizans) sınırları içinde kaldı (Özkan ve Yurttaş, 2004: 168). Akabinde ise Osmanlı egemenliğine geçmiştir.

Şehir tarzında ilk yerleşim yine Eski Gümüşhane olarak tabir edilen Süleymaniye mahallesinde başlamıştır. Kanuni Sultan Süleyman'ın emriyle madenlerin işleyişinin daha rahat kontrol edilmesi ve madencilerin ihtiyaçları ile iskânına elverişli bir yerleşim ihtiyacı doğduğundan bir cami ve elli hanenin yapılmasıyla imar faaliyetlerine başlanmış, ardından hızlı bir yapılaşma devam etmiştir (Yüksel, 1997: 23).

Sit alanı olarak ilan edilen Eski Gümüşhane kendine özgü mimarisi ile önemli çekim merkezi durumundadır. Gümüşhane'de Canca, Kov, Akçakale, Kador Kaleleri önemli yapılarıdır (Gümüşhane Valiliği, 1997). Eski Gümüşhane'deki bu mimarilerden başlıcaları cami, kilise, manastır, eğitim kurumu, hamam, köprü, türbe, çeşmelerden oluşmaktadır. Bölgede bulunan mimari eserler ise aşağıdakiler gibi sıralanabilir (San, 1990: 80);

Küçük Camii

Süleymaniye Mahallesi'nde Ulu Cami'nin batı tarafındaki mahallenin kuzey yamacında yer almaktadır. Yapının kitabesi günümüze ulaşmamakla beraber ilk Osmanlı yapılarından olduğu tahmin edilmektedir. Kare planlı ve üzeri tek kubbe ile örtülü olan camide moloz taş mimari kullanılmıştır (Özkan ve Yurttaş, 2012: 29).

Süleymaniye Camii

Süleymaniye mahallesinin merkezinde ve kavşak noktasındadır. Kanuni Sultan Süleyman'ın yaptırmış olduğu cami halk arasında Ulu Camii olarak bilinmektedir. Selçuklu geleneğini sürdüren dikdörtgen planlı yapı üç nefli bir yapıdan oluşmaktadır. Geçmişte camiye bitişik birde medresinin olduğu bilinmesine rağmen günümüze ulaşmamıştır (Gümüşhane Valiliği, 1994: 64).

Son olarak 2006 yılında restorasyonu yapılan caminin içi ve son cemaat yeri yenilenmiş, avlusuna tuvaletler ve gashane eklenmiştir (Özkan ve Yurttaş, 2012: 30).

Minare I (Çarşı Camii)

Şehir merkezinden başlayıp Cami-i Sağır merkezine değin giden çarşının merkezine yakınlığı sebebiyle Çarşı Camii olarak adlandırılan caminin yapım yılı ile ilgili net bilgi bulunmamaktadır. Dolu (2010: 52)' nun Trabzon KTVKK arşivinde yapmış olduğu araştırmadan elde ettiği envanter fişlerine göre cami, 2005 yılında yıkılıp tekrar inşa edilerek Vakıflar Trabzon Bölge Müdürlüğü tarafından restorasyonu yapılmış ve sekizgen bir kaide üzerine inşa edilmiştir (Dolu, 2010: 52).

Minare II (Cami-i Sağır)

Süleymaniye mahallesinin doğu tarafında yer alan cami klasik Osmanlı dönemi mimarilerinin özelliklerini yansıtan sekizgen kaideli ve tek şerefeli bir minareye sahip camidir (Özkan ve Yurttaş, 2012: 27). Günümüzde yıkılmış olan caminin sadece minaresi 2005 yılında Vakıflar Trabzon Bölge Müdürlüğü tarafından restore edilerek ayakta kalabilmiştir.

Minare III (Dere Camii)

Tıpkı Çarşı Cami ve Camii Sağır gibi 2005 yılında restorasyonu yapılan caminin minare kısmı restore edilirken çevresindeki cami duvarı kalıntıları yıkılarak, minarenin etrafına kare planlı bir koruma platformu eklenmiştir. Bir öğrencinin minareden düşerek ölmesi sebebiyle bölge halkı arasında 'Kanlı Minare' olarak da adlandırılmaktadır (San, 1990: 80). Eski Gümüşhane'de 1293 (1877) Trabzon Salnamesi'ne göre 9 Rum kilisesi ve 1 Ermeni kilisesi kaydı bulunmaktadır (San, 1993: 23);

Hagios Georgios Metropolitlik Kilisesi

14. yy,ın ilk yarısında Trabzon Prensi Aleksios Komnenos tarafından yaptırılan kilise Yunan Haçı planında kubbeye örtülü bir yapıdır. Haç kolları ise beşik tonozlar ile örtülüdür. Yapının II. Abdulhamid döneminde onarıldığı bilinmektedir (Gümüşhane Valiliği, 1994: 69).

Hagios Ioannes Kaya Manastırı

Üzerinde kitabesi bulunmayan yapının bölgedeki diğer kiliselerden üslup farklılığı olması sebebiyle 18. ve 19.yüzyıllarda yapıldığı belirtilmektedir. Kilisenin güney ve batı kısımları duvarla çevrilirken diğer kısımları kayanın düzleştirilmesi ile yapılmıştır. İsa'nın doğum sahnesi olan Genesis'in tasvir edilmiş olduğu dini figürlerin kalıntıları bulunmaktadır (Özkan ve Yurttaş, 2012: 31). Manastır halk arasında Camgöz'ün Kilisesi olarak da bilinmektedir (San, 1990: 80).

Panagia (Meryemana) Manastırı

Khaldea Metropolitiğine bağlı 7 kiliseden biri olan manastır; ortada merkezi kubbe, şapeli köşelerden küçük kubbeli tonozlar ile örtülüdür. Yunan haçı planlı olan yapı üç nefli bir bazilikanın karışımı gibidir. Apsisin nişinde Bizans Dönemi'nden freskler vardır (Gümüşhane Valiliği, 1994: 71).

Hagios Stephanos Manastırı

Süleymaniye Mahallesiinde şehrin güneydoğusunda bulunan yapı 14.20 metreye 22.55 metre ölçülerinde üç nefli bazilikal planda yapılmıştır. Yapının 17. Yüzyılın mimari özelliklerini taşımadığı görülmekle birlikte 19.yüzyılda komple restorasyona uğradığı düşünülmektedir (Özkan ve Yurttaş, 2012: 36).

Stephanos-Timos Stavros Kiliseleri

Tam olarak inşa tarihi bilinmemekle beraber Rum kilisesi olarak da adlandırılmaktadır. Üç nefli bazilikal bir yapı olan kilisede fresk kalıntıları da bulunmaktadır. 13. yy' da onarım gördükleri düşünülen kiliselerin günümüzde yan duvarları kısmen yıkık durumdadır (Gümüşhane Valiliği, 1994: 74).

San (1990) 20. yy'ın başlarından itibaren Eski Gümüşhane Türk mahallelerinin hepsinde birer özel mahalle mektebi bulunduğunu; Cami-i Kebir mahallesiinde resmi bir Sıbyan Mektebi ve İbtidai Mektep (İlkokul) bulunduğundan bahsederken, Kandilaptis (1931) bölgede Rum okulları dışında Ermeni Okulu, Rüştüye ve 3 adet Medresenin varlığından söz etmektedir (San, 1990: 84);

Rum Erkek Okulu (Frontistirion)

Halk arasında Sarı Mektep olarak anılan yapı yerleşimin batısında, Hızırilyas/Agios Georgios mahallesiinde bulunmaktadır. Trabzon Rum Okulundan sonra Karadeniz'in en önemli okuluydu. (Kandilaptis, 1931'den aktaran Dolu, 2010: 64). 18.30x11.28 metre boyutlarındaki yapı moloz taş malzemeli olup, ahşap hatıllı ve içi sıvalıdır (Yurttaş, 2008: 354).

Rum Kız Okulu

1873 yılında Georgios Papadopoulos Kiriakidis ve Haldiya (Gümüşhane) Metropoliti Lavrandiyos tarafından kurulan okulun zemin katında Pinelopi adı verilen bir halı atölyesi, 4 ilkokul sınıfı, 3 öğretmen, 1 anasınıfı öğretmeni, ayrıca 2 erkek öğretmen ve 120 öğrencisi bulunmaktaydı (Kandilaptis, 1931: 37 aktaran Dolu, 2010: 65).

İbtidai Mekteb (İlkokul)

Eski Gümüşhane'de günümüze ulaşan tek Müslüman okulu Süleymaniye Camii avlusunun doğusundaki yapıdır. Yapı Süleymaniye İlkokulu olarak 1980'lere kadar işlevini sürdürmüş, öğrenci sayısının yetersizliği sebebiyle kapatılınca bir süre boş kalmıştır (San, 1990: 84). 1990'larda onarılarak üst katı Süleymaniye Camii İmamı Lojmanı, alt katı da kiralık konut olarak kullanılmaya başlanmıştır (Dolu, 2010: 67).

Kavaklık Hamamı

Süleymaniye Mahallesi'nde, Süleymaniye Köprüsü'nün güneybatısındaki meskün olmayan mevkidedir. Binanın inşa tarihi bilinmemekle beraber 17. yy. eseri olabileceğini düşünmektedir (Uslu, 1980).

Dere Hamamı

Eski Gümüşhane şehrinin ortasından geçen dere kenarında bulunduğu için halk arasında "Dere Hamamı" olarak adlandırılmıştır. Kitabesi bulunmayan yapı 18.yy Osmanlı Dönemi

hamamlarına benzeyen yapı, Klasik Osmanlı dönemi hamamlarının dört eyvan şemasını devam ettiren bir özelliğe sahiptir (Özkan ve Yurttaş, 2012: 68).

Çaput Hamamı

Süleymaniye mahallesinde, Ulu Cami'nin bulunduğu mevkiinin tam karşısındaki yamaçta inşa edilmiş olan cami halk arasında "Çaput Hamamı" olarak bilinmektedir (Uslu, 1980: 12).

Paşa Hamamı

Süleymaniye mahallesinde ulu caminin güneyinde bulunan hamam, 0.50 m. kalınlığında tuğla duvarlara sahiptir. Geçmiş yıllarda samanlık olarak kullanılan yapı Osmanlı Dönemindeki klasik tür hamam planına benzemekle birlikte yapılış dönemi tam olarak netlik kazanmamıştır (Özkan ve Yurttaş, 2012: 69). Günümüzde hamam ile ilgili Gümüşhane Belediyesi tarafından restorasyon çalışmaları sürdürülmektedir.

Ulu Cami Köprüsü- Süleymaniye Köprüsü

Süleymaniye mahallesinin merkezinde bulunan köprü, bölgeyi ikiye ayıran Musalla Deresi üzerinde inşa edilmiştir. Ulu Caminin doğusundan geçen yol üzerinden gidilerek köprüye ulaşılabilir (Tozlu, 1998: 63). Köprü, sivri kemerli ve tek gözlüdür. 6 metre kemer açıklığına sahip olmakla birlikte köprünün kemeri kesme taştan, tempan ve tabliyesi ise moloz taştan inşa edilmiştir. Köprü 3. 40 m. ile 5. 70 m. ebatlarındadır. Üzerinde kitabesi olmamakla birlikte, mimari özelliklerinden dolayı Osmanlı döneminde inşa edildiğini söylemek mümkündür (Yurttaş, 2008: 352).

Hindere Köprüsü

19. yy. Osmanlı mimari örneğini yansıtan köprünün her iki ucu da kayalık alan üzerine oturtulmuştur. Günümüze kadar sağlam olarak ulaşan köprünün üzerinde süslemeler bulunmayan sade bir yapıya sahiptir (Özkan ve Yurttaş, 2012: 78).

Hacı Tahir Efendi Türbesi

Ulu Caminin kuzey doğusunda yer alan türbe 5.50x5.82 metre boyutlarında olup; duvar kalınlığı 0.60 metredir. Türbe içerisinde bulunan iki sandukadan biri diğerine göre daha büyüktür. Giriş kısmı doğudan olan türbe kare planlıdır. Ayrıca diğer üç yönde de birer penceresi bulunmaktadır (Yurttaş, 2008: 353).

Gümüşhane yöresinde çeşmeye pohar (pınar) denilmektedir. San (1990, 83) Eski Gümüşhane'de 14 adet çeşme olduğunu belirterek, bunları Alaşa, Cami, Çifte, Çöplük, Dibicin, Dabakhane, Karahan, Kazancı, Keçeci, Ketenos, Kalandar, Komiserin, Papazın ve Kavraz Poharı olarak sıralamıştır.

Ulu Cami Çeşmesi

Ulu Camii'nin güneyindeki bahçe duvarına bitişik olarak inşa edilmiş olan çeşmenin kitabesi bulunmamakla birlikte 16.yy'a tarihlendirilebilmektedir. Sivri kemerli niş içerisinde yer alan çeşmede iki adet lüle bulunmaktadır. İki yandaki iki ayağa oturan kemerin profilli başlıkları bulunmaktadır (Özkan ve Yurttaş, 2012: 78).

1293 (1877) Trabzon Salnamesi'nde 1 dabakhane, 1 salhane (mezbağa), 5 meyhane, 1 ırak fabrikası, 7 değirmen, 25 kahvehane kaydı bulunmaktadır (San, 1993: 23). Bunların dışında San (1990: 82,83) Bülbül Han, Büyük Han, Yeni Han, İsrailoğlu Han, Mırdıkoğlu Han ve Sulu Han'ın varlığından söz etmektedir.

Sivil mimari açısından bakılacak olursa çalışma alanında günümüzde 31'i tarihi 16'sı yeni olmak üzere toplam 47 konut bulunmaktadır. 31 tarihi konut dışında günümüzde 12'si ahıra dönüştürülmüş, 61'i zemin kat veya temel seviyesine kadar yıkılmış özgün işlevi konut olan 73 yapı daha bulunmaktadır. Yıkılmış ve ahıra dönüştürülmüş yapıların mimari özellikleri sağlıklı olarak incelenememekle birlikte yerleşim dokusunun genel havası adına önemli ipuçları vermektedir (Dolu, 2010: 64).

Zeki Kadirbeyoğlu Konağı

Zeki Kadirbeyoğlu Konağı, Gümüşhane'nin Osmanlı ve Cumhuriyet dönemlerinde milletvekilliği yapmış olan Zeki Kadir Bey Zade'ye aittir. Kitabesi bulunan konağın H. 1278 / M. 1861 yılında yapılmış olduğu anlaşılmaktadır. Konak geniş bir avluya sahip olup, kare bir plan üzerine iki katlı olarak inşa edilmiştir. Konağın restorasyondan önceki orijinal halindeki doğu ve kuzey cephelerinde bulunan pencerelerin üzerlerinde Kuran'dan ayetler, dualar ve isimler elışı olarak işlenmiştir (Yurttaş, 2008: 356). 2009 yılında Trabzon KTVKK tarafından onaylanmış olan restorasyon projesiyle 2010 yılı itibariyle Gümüşhane Belediyesi ortaklığında restorasyon çalışması başlatılmıştır.

Fahri Gümüşeli Evi

19.yy da inşa edilen yapı diğer Gümüşhane evlerine benzer şekilde eğimli bir arazi üzerine kurulmuştur. Üç katlı tipik Osmanlı evlerine benzer şekilde zemin, ara ve çatı katlardan oluşmaktadır. Zemin katta taş malzeme kullanılırken, üst kat duvarları bağdadi tarzda inşa edilmiştir (Özkan ve Yurttaş, 2012: 84).

Yeni Gümüşhane yerleşimi yüzölçümü olarak büyük bir alanı kaplamasına rağmen kullanım alanı olarak çok kısıtlı bir alana sıkışmış durumdadır. Harşit Çayı Vadisi boyunca kuzeybatı-güneydoğu boyunca uzanmaktadır. Dağlık bir arazi olması ve dağların vadiye yakın geçmesi sebebiyle çok dar bir alana kurulan şehir, yaklaşık 9 kilometre uzunluğunda kuzeybatı-güneydoğu yönünde küçük bir alana yayılmaktadır.

Gümüşhane ilinin tarihi kaynaklarına bakıldığında 2007 yılında yapılan yüzey araştırmaları raporu önemli bilgiler sunmaktadır. Bu araştırmada kültür varlıkları tespit edilmiş, bunlara ait çizim, fotoğraflama ve bilgilendirme notları gerçekleştirilmiştir (Yurttaş, 2008: 185). İyi korunmuş daykları, fosil ağaçları, iz fosilleri, antik maden yatakları, farklı büyüklükte 30'un üstünde mağara sistemi ve Artabel doğa parkıyla Gümüşhane ili bir jeosit alanı olarak önerilmiştir (Bilim ve Teknik, 2008: 80).

3. YÖNTEM

Çalışmanın amacı Gümüşhane ili Süleymaniye Bölgesi'nin sürdürülebilir turizm bağlamında değerlendirilmesidir. Bu amaçla çalışma yöntem olarak betimsel bir çalışma niteliğindedir. Gerçeğin ne olduğunu bulmak ve var olan mevcut duruma anlam verilmesine dönük araştırmalar tanımlayıcı bir özelliğe sahipken, nedenleri açıklayarak temeldeki ilkeleri anlamlandırıp anlamayı amaçlayan araştırmalar ise açıklayıcı bir özellik taşımaktadır (Ural ve Kılıç, 2006: 19). Bu çalışma açıklayıcı bir özellik taşıyan kuramsal bir araştırmadır.

Belgesel veri kaynakları yayınlanmış ve yayınlanmamış belgesel kaynaklardan elde edilirler. Yayınlanmış belgesel veri kaynakları kitap, ansiklopedi, gazete, dergi, araştırma, istatistikler vb. veri kaynaklarıdır. Özellikle önceki zamanlara ilişkin olay ve olguların araştırılmasında ya da problemin geçmişle olan ilişkisi yönünden incelenmesinde yayınlanmış belgesel veri kaynakları kullanılmaktadır. Yayınlanmamış belgesel veri kaynakları ise belge, bulgu, arşiv evrakları diğer dokümanlardan oluşmaktadır (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2007: 28). Çalışmada toplanan verileri ikincil veriler oluşturmakla beraber hem yayınlanmış hem de yayınlanmamış belgesel veri kaynaklarından faydalanılmıştır. Toplanan bu veriler ile mevcut durum analiz edilmeye çalışılmıştır.

4. BULGULAR

Gümüşhane Doğu Karadeniz Bölgesi'nde kültür, inanç ve doğa turizmi talebini karşılayacak doğal ve kültürel çekicilik unsurlarına sahiptir bir ildir. Süleymaniye Bölgesi ise diğer adı "Eski Gümüşhane" olan ilin eski yerleşim bölgesidir. Bu kısımda ilk olarak Gümüşhane ili genel turizm potansiyeli açıklanacak ve sonrasında Süleymaniye Bölgesinin mevcut turizm alt yapı ve üst yapı durumu sürdürülebilir turizm bağlamında değerlendirilecektir.

Tablo 1'de Gümüşhane iline ait belediye belgeli ve turizm işletme belgeli tesislerin konaklayan kişi sayıları ve geceleme sayıları yer almaktadır. 2011 yılından günümüze artış gözlemlense de 2015 yılında önemli oranlarda düşüşler yaşandığı söylenebilir. İlin turizm potansiyeline kıyasla turist varışlarının hem ulusal hem de bölgesel anlamda istenilen düzeyde değildir. Gümüşhane ili korunan alanlar, tabiat parkları, yaban hayatı geliştirme sahaları, tabiat anıtları, yaylalar bakımından doğa turizmi potansiyeline; tarihi ve doğal sit alanları, somut olmayan kültürel miras unsurları açısından kültür turizmi potansiyeline; reel turist varışları ile kullanımda olan veya ilan edilen kış sporları merkezleri ile kış turizmi potansiyeline sahip bir ildir. Turizme açık tek mağara konumundaki Karaca Mağarası yerli ve yabancı birçok günübirlikçi veya turist tarafından ziyaret edilmektedir. Gümüşhane İl Özel İdaresi (2016) verilerine göre Karaca Mağarası 2016 yılında 80 bin 376 ziyaretçi sayısı ile bir önceki yıla göre %15'lik bir artış sağlamıştır. Ayrıca ziyaretçilerin %15'inin Ortadoğu ülkelerinden gelen turistlerden oluştuğu belirtilebilir.

Tablo 1: Gümüşhane İli, Konaklama Tesislerine Gelen Turist Sayısı, Geceleme Sayısı (Turizm İşletme Belgeli ve Belediye Belgeli Tesisler)

	Konaklayan Kişi Sayısı		Geceleme Sayısı	
	Yerli	Yabancı	Yerli	Yabancı
2011	29276	355	49011	489
2012	33716	230	56122	623
2013	38673	318	61084	1542
2014	45504	663	71781	1159
2015	39314	490	63227	702

Kaynak: Kültür ve Turizm Bakanlığı (2016).

Gümüşhane ilinin genel turizm alt yapı unsurlarının belirlenmesinden sonra araştırma alanı olarak seçilen Süleymaniye Mahallesi (Eski Gümüşhane) ile ilgili bulgulara değinilecektir. Bu kapsamda Süleymaniye Mahallesi'ndeki mevcut yapıların durumu, restorasyon süreçleri, Süleymaniye Mahallesi Koruma Amaçlı İmar Planı ve Kentsel Tasarım Projesi, il merkezi ile Süleymaniye Mahallesi arasında yeşil yol kapsamında planlanan yol çalışmaları hakkındaki bulgulara yer verilecektir.

Süleymaniye Mahallesi şehir merkezinin Yeni Gümüşhane'ye taşınmasıyla birlikte ani bir göç yaşamıştır. Buna bağlı olarak bölgede bulunan birçok yapı şuan işlevi dışında kullanılmaktadır. Gerek dini yapılar gerek idari yapılar gerekse sosyal hayatın devamını sağlayan çoğu yapı yerel halk tarafından işlevi dışında kullanılmaktadır. Ana faaliyet alanını sürdüren tek dini yapı şehrin merkezinde bulunan Süleymaniye Camiidir. Bunun dışındaki çoğu yapı ahır ve depo gibi günlük yaşam alanına yardımcı olmaya yönelik olarak kullanılmaktadır.

Tablo 2: Süleymaniye Mahallesi'n de Mevcut yapılar ve özgün işlevleri

Mevcut İşlev				Özgün İşlev	
Yapı İşlevi	Tarihi	Yeni	Toplam		Toplam
Harabe	53	0	53		
Cami ve Minare	5	0	5		6
Türbe	1	0	1		1
Hamam	2	0	2		5
Köprü	5	1	6		5
Çeşme	18	4	22		18
Konut	31	16	47		73
Kulübe	0	5	5		
Müştemilat	5	4	9		8
Ahır	22	6	28		10
Samanlık	0	6	6	İdari	2
Tarım Deposu	1	3	4	Okul	3
Depo	1	0	1	Kilise	6
Garaj	1	2	3	Ticari	3

Kaynak: Dolu, 2010: 38

Süleymaniye mahallesiindeki mevcut yapıların geçmişteki özgün işlevleri ve günümüzde hangi amaçlarla kullanıldığı tablo 2'de belirtilmektedir. Geçmişte farklı amaçlarla kullanılan birçok yapının amacı dışında kullanıldığı söylenebilir. Örneğin özgün işlevi ahır olmayan yapıların günümüzde ahır olarak kullanıldığı, yeni inşa edilen konutların Süleymaniye Mahallesi'nin geleneksel dokusu ile uyuşmadığı, tarihsel süreç içerisinde yıkılan konut, ibadethane, hamam vb. yapıların günümüzde harabe haline geldiği gözlemlenmektedir.

Süleymaniye Mahallesi'ndeki yapıların tescil durumu, tescil edilen yapılara yönelik yenileme ve onarım çalışmaları, bu mekanların turizm faaliyetleri kapsamında koruma/kullanma dengesi gözetilerek kullanılacak olması bölgenin ekonomik ve sosyal gelişimi açısından önem arz etmektedir. Tablo 3'de Erzurum ve Trabzon Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulları tarafından tescil edilen ve tescili önerilen yapılar yer almaktadır;

Tablo 3: Süleymaniye Mahallesi’ndeki Yapıların Tescil Durumu (1988/2002)

Tescilli yapılar:	Tescili önerilen yapı örnekleri:	Tescili önerilen ek yapı örnekleri:
(a) Hagios Georgios Metropolitik Kilisesi,	(a) Ruhiye Özdamar ve Sabahattin Başer Evi,	(a) Ruhiye Özdamar Küçük Evi,
(b) Süleymaniye Camii ve Eski İlkokul,	(b) Zekeriya Can Evi,	(b) üst kat yıkılmış ve ahıra dönüştürülmüş yapı,
(c) Rum Erkek Okulu,	(c) Fadime Daloğlu Evi,	(c) Fahri Gümüşeli Evi Fırını,
(d) Rum Kız Okulu,	(d) İsmail Efendi Evi,	(d) üst kat yıkılmış ve ahıra dönüştürülmüş yapılar,
(e) Çarşı Camii Minaresi,	(e) Arif Çiçek Evi,	(e) Kadirbeyzade Zeki Bey Konağı bahçesinde konut harabesi,
(f) Hıdırellez Mahallesi Çeşmesi,	(f) Saray Camii Kalıntıları,	(f) Çeşme
(g) Kadirbeyzade Zeki Bey Konağı,	(g) Zilli Yorgi’nin Evi,	
(h) Fahri Gümüşeli Evi,	(h) Çeşme,	

Kaynak: Dolu, 2010: 34.

Eski Gümüşhane yerleşimi Trabzon KTVKK'nun 01.11.2002 gün ve 4587 sayılı kararıyla Kentsel ve 3. Derece Doğal Sit Alanı ilan edilmiştir. Bu tarihten sonra restorasyon çalışmaları hızlanmıştır. Süleymaniye Camii, Küçük Cami, Minare I (Çarşı Camii), Minare II (Cami-i Sagir) ve Minare III (Dere Camii) restorasyonlarından sonra Kadirbeyoğlu Zeki Bey Konağı'nın 2013 yılında restorasyonu tamamlanmıştır. Paşa Hamamı ise 2016 yılında TKTVKK ve Gümüşhane Belediyesi tarafından projelendirilerek restorasyon süreci başlatılmıştır.

Süleymaniye Bölgesi’nde Gümüşhane Belediyesi, Vakıflar Trabzon Genel Müdürlüğü ve Gümüşhane İl Özel İdaresi tarafından restorasyon ve rekonstrüksiyon çalışmaları gerçekleştirilmiştir. Hali hazırda sayılan kurumların bölgede planladıkları restorasyon projeleri de mevcuttur.

Tablo 4: Süleymaniye Mahallesi’ndeki Tarihi Yapılar İle İlgili Bilgiler

PROJE ADI	PROJE YILI	PROJE TUTARI
Süleymaniye Mahallesi Ulu Camii Restorasyonu	2003	334.493,01 TL
Süleymaniye Mahallesi Küçük Camii Restorasyonu	2005	31.000,00 TL
Süleymaniye Mahallesi Camisiz Minare (3 adet) Restorasyonu	2006	127.000,00 TL
Süleymaniye Mahallesi Küçük Camii Restorasyonu	2008	237.000,00 TL
Süleymaniye Mahallesi Çaput Hamamı Eski Eser Proje Temini İşi	2013	34.700,00 TL
Süleymaniye Mahallesi Ulu Camii Restorasyonu	2014	35.000,00 TL
Zeki Kadirbeyoğlu Konağı Restorasyonu	2008-2013	700.000,00 TL
Zeki Kadirbeyoğlu Konağı Paşa Hamamı Restorasyonu	2016	450.000,00 TL

Kaynak: Trabzon Vakıflar Bölge Müdürlüğü,2016.

Süleymaniye Mahallesi ile Gümüşhane il merkezi arasındaki 2,5 km’lik kara yolu yeşil yol kapsamında yaklaşık 4.5 milyon TL bedelle, 26.02.2017 tarihinde bitirilmek üzere ihale

edilmiştir (Gümüşhane İl Özel İdaresi;2016). Yol çalışmalarının tamamlanması bölgede planlanacak diğer turizm alt yapı ve üst yapı çalışmalarının hızlandırılmasına katkı sağlayacaktır. Süleymaniye Mahallesi'nde planlanacak onarım, restorasyon ve turizm tesis yatırımlarının gerçekleştirilebilmesi için hazırlanan “*Süleymaniye Mahallesi Koruma Amaçlı Kentsel Tasarım Projesi*” kabul ve onay süreçlerinin sonuçlandırılması gerekmektedir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Sürdürülebilir turizmin en önemli göstergelerinden biri planlama ve projelendirme faaliyetlerinde bütüncül bir yaklaşımın söz konusu olmasıdır. Süleymaniye bölgesinde gerçekleştirilen, yapımı devam eden ve planlanan restorasyon ve rekonstrüksiyon çalışmalarının hızlı, nitelikli ve amacına uygun tamamlanması için bölgedeki tüm kurumların çalışmalarının bütünleştiği bir organizasyona ihtiyaç olduğu aşikardır.

Restorasyon projelerinin kontrollü olarak yürütülmesi ve dolayısıyla kamu kaynaklarının heba edilmemesi adına projeyi üstlenen yürütücülerin işi zamanında bitirme, uygun malzeme kullanımı, iş süreçlerinde şeffaf bilgi paylaşımı konularına gereken önemi göstermelerinde fayda vardır. Diğer taraftan, projeden sorumlu kamu kurumunun ilgili firmayı iş süreçlerinde denetleyebilecek kurumsal kapasiteye sahip olması da projelerinin amacına ulaşmasına katkı sağlayacaktır. Örneğin, Gümüşhane Süleymaniye Bölgesi'nde restorasyonu tamamlanan Minare I (Çarşı Camii) , Minare II (Camii-i Sagir) ve Minare III (Dere Camii) gibi kültürel yapıların restorasyonu ile ilgili ciddi eleştiriler söz konusudur.

Süleymaniye Mahallesi'nde yer alan kültürel yapıların sürdürülebilir turizm kapsamında değerlendirilmesinin bölge turizmine katkı sağlayacağı açıktır. Fakat, restorasyon faaliyetleri, alt yapı yatırımları (yol, kanalizasyon vb.), konaklama ve yiyecek-içecek tesisi yatırımları, tanıtım faaliyetlerinin entegre bir şekilde planlanması, bölge turizminin gelişmesinde etkili olacaktır. Diğer taraftan, İl özel idaresi tarafından projelendirilen ve büyük oranda tamamlanan Gümüşhane-Süleymaniye Mahallesi arasındaki yol çalışmalarının bölgeye yönelik turizm hareketlerini artıracığı belirtilmelidir.

Bölge açısından değerlendirmeye alınacak diğer bir konu ise “Süleymaniye Mahallesi Koruma Amaçlı İmar Planı ve Kentsel Tasarım Projesi” çalışmalarıdır. Bu projenin kısa zamanda tamamlanması için ildeki tüm paydaşların iş birliği içinde yapılan çalışmaları sahiplenmesi, ilde turizm ile ilgili olumlu algı oluşturulmasına katkı sağlanması ve son olarak iyi niyetle yapılan çalışmaların desteklenmesi önerilmektedir.

6. KAYNAKLAR

- Bilim ve Teknik (2008). *Bilim ve teknik dergisi*. Aralık 2008 Sayısı. Prof.Dr. Nurdan İNAN'ın makalesi.
- Birleşmiş Milletler Çevre Programı (UNEP) . (2003). *Tourism and local agenda 21*, The Role of Local Authorities in Sustainable Tourism. United Nations Publications. Paris.
- Çalık, İ. (2014). *Doğu Karadeniz Bölgesi sürdürülebilir turizm araştırması*. Gümüşhane: Gümüşhane Üniversitesi Yayınları.
- Dolu, Y. B. (2010). *Eski Gümüşhane (Süleymaniye Mahallesi) sit alanı için kentsel ve yapısal koruma önerileri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Dymond, J.S. (1997). Indicators of sustainable tourism in New Zealand: A Local Government Perspective. *Journal of Sustainable Tourism*. 5.4, 279-293.

- Gülbahar, O. (2009). Turizmin bölgelerarası gelişmişlik farklarını gidermedeki rolü: Türkiye Örneği. *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*. Sayı: 23 (1).
- Gümüşhane Valiliği (1994). *Gümüşhane İli Turizm Envanteri ve Turizmi Geliştirme Planı*. Gümüşhane: Gümüşhane Valiliği Yayınları.
- Gümüşhane Valiliği. (1997). *Sayılarla Gümüşhane*. Yayın No: 2, 486 sayfa, Gümüşhane.
- Gümüşhane İl Özel İdaresi (2017). Karaca Mağarası Turizm İstatistikleri (2015/2016). Gümüşhane: Kişisel Görüşme.
- Gümüşhane İl Özel İdaresi (2017). Yeşil Yol Kapsamında Gümüşhane/ Süleymaniye Mahallesi Arasında Yapılan Yol Bilgileri. Gümüşhane: Kişisel Görüşme.
- Gümüşhane Belediyesi İmar Müdürlüğü (2017). Zeki Kadirbeyoğlu Konağı ve Paşa Hamamı Proje Bilgileri. Gümüşhane: Kişisel Görüşme.
- İnternet: <http://www.ktbyatirimisletmeler.gov.tr/TR,9857/isletme-belgeli-tesisler.html> . Erişim Tarihi: 12.02.2017.
- Kandilaptis, K. (1931). The Dictionary of Geographical and Historical Cities with Haldiya Village Cities (Additional descriptions, comments, and glossary), Village, Town and City (Comparison, Footnote, Interpretation and Sorting: Diamandis Lazaridis). Thessaloniki: Kyriakides Brothers.
- Özkan H. ve Yurttas, H. (2004). 2002 yılı Gümüşhane ve Bayburt illeri yüzey araştırması, *21. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, C. II, Ankara, 167–178.
- San, S. Ö. (1990). Gümüşhane kültür araştırmaları ve yöre ağızları, *Kültür Bakanlığı*, Ankara.
- San, S. Ö. (1993). Trabzon salnamelerinde Gümüşhane Sancağı, *Gümüşhane Valiliği ve Gümüşhaneliler ve Gümüşhane'yi Sevenler Hizmet Vakfı Yayınları* No:3, Gümüşhane.
- Stoddard, J.E., Pollard, C.E., & Evants, M.Rn., (2012). The triple bottom line: a frame work for sustainable tourism development. *International Journal of Hospitality & Tourism Administration*, 13, 233–258.
- Tozlu, S. (1998). XIX. yy'da Gümüşhane, Erzurum 1998.
- Trabzon Vakıflar Bölge Müdürlüğü (2017). Süleymaniye Mahallesi'nde Gerçekleştirilen Projeler. Trabzon: Kişisel Görüşme.
- Uslu, G. A. (1980). *Gümüşhane ve çevresi tarihi-sanat eserleri*, İstanbul, 1980.
- Ural A., ve Kılıç, İ. (2006). *Bilimsel araştırma süreci ve SPSS ile veri analizi* (2. Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.
- WTO (1996). Agenda 21 for the Travel and Tourism Industry. Erişim Tarihi: 14.01.2016, <http://www.world-tourism.org/sustainable/doc/a21-def.pdf>
- Yazıcıoğlu, Y. ve Erdoğan, S. (2007). *SPSS uygulamalı bilimsel araştırma yöntemleri* (2.Baskı). Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yurttas, H. (2008). Gümüşhane / Kürtün'deki kültür varlıkları. *A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 38, Erzurum.
- Yüksel, M. (1997). *Gümüşhane kitabeleri*, İstanbul: Nadir Kitap.
- Özkan ve Yurttas (2012). *Ortaçağ'dan Günümüze Gümüşhane*. Gümüşhane: Gümüşhane Valiliği Yayınları.